

УДК 159.923

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2\(42\)-1880-1890](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-2(42)-1880-1890)

Венгер Ганна Сергіївна кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психіатрії, медичної та спеціальної психології, Державний заклад Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, <https://orcid.org/0000-0003-3485-594X>

Каргіна Наталья Вікторівна кандидат психологічних наук, Державний заклад Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, <https://orcid.org/0000-0002-6314-7822>

СПІВІДНОШЕННЯ МІЖ ПОКАЗНИКАМИ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ТА ПСИХОЛОГІЧНИМ БЛАГОПОЛУЧЧЯМ ОСОБИСТОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. На сучасному етапі розвитку суспільства, проблема психологічного благополуччя людини набуває особливої актуальності. В умовах, коли соціально-політична і економічна ситуація розвитку суспільства є досить рухомою і мінливою, а інформаційний потік своєчасно надає відомості про всі її позитивні і, частіше, негативні тенденції, психологічна наука все більше звертає свою увагу на благополуччя кожної окремої людини і розкриття чинників її психологічного благополуччя, особливо актуальним це є зараз, під час війни.

Психологічне благополуччя розглядається як складне психічне утворення, яке проявляється у переживанні змістовної наповненості та цінності життя, відчутті задоволення життям та собою, досягненні актуальних мотивів і потреб особистості у перспективі соціально-значущої мети та позитивній оцінці власного існування.

Психологічне благополуччя людини полягає в протидії двох мотивів – розвитку та стабільності. Особа робить вибір на користь одного з мотивів. Використовуючи одні можливості, вона тим самим відмовляється від інших. Хворобливий стан виникає в разі, якщо людина не може здійснити цей вибір і боротьба мотивів загострюється. Навколишній світ наповнений розбіжностями, дисгармонією. Психологічне неблагополуччя починається зі спроб сховатися від цієї дисгармонії. Психологічно благополучна людина, навпаки, готова рухатися вперед, балансуючи на вістрі власної нестабільності.

Емпіричне дослідження проводилось у Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К.Д. Ушинського. В дослідженні взяли участь 83 студенти обох статей у віці 17-22 роки, спеціальності «Психологія».

Для вивчення психологічного благополуччя використовувалась авторська методика «Дослідження психологічного благополуччя особистості» (ДПБО),

авторка Каргіна Н.В., для дослідження ймовірності зв'язків між показниками, що вивчаються та специфіку прояву екзистенційних ресурсів у осіб, які мають різні рівні психологічного благополуччя, ми використали тест-опитувальник «Тест-опитувальник діагностики екзистенційних ресурсів особистості» (ЕРО), автори І.В. Бринза, О.Ю. Рязанцева.

Попередньо проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність значущих додатних та від'ємних зв'язків між характеристиками екзистенційних ресурсів та психологічним благополуччям.

Теоретичний аналіз проблеми психологічного благополуччя дозволив з'ясувати, що у психології існує багато наукових підходів у дослідженні даного феномену, що вплинуло на різне її тлумачення, розуміння та розкриття сутності. З позиції екзистенційно-гуманістичного підходу, психологічне благополуччя розглядається як одна з фундаментальних основ особистісного розвитку та зростання, як позитивний ресурс, як один із критеріїв особистісної зрілості.

Отже, сучасна психологія в трактуванні психологічного благополуччя починає переходити від формату глибинної, інтраперсональної феноменології до все більшого зв'язку благополуччя людини з її відкритістю і самореалізацією в навколишньому світі і далі прямого співвіднесення психологічного благополуччя людини із загальним контекстом життєвого благополуччя. Розробляється поняття мудрості як певного рівня душевної зрілості людини, що виявляється в здатності вирішення життєвих проблем. Вважається, що саме виникнення екзистенціального напрямку є відповіддю психології на найнагальніші проблеми нашого часу.

Повнота розуміння психологічного благополуччя суб'єктивна і визначається як екзистенціальне переживання людиною відношення до власного життя, що пов'язане з такими буденними поняттями, як щастя, щасливе життя, задоволеність.

Узагальнення даних дозволило нам визначити, що у молоді переживання психологічного благополуччя, пов'язане з особистісним зростанням, усвідомленням місця в цьому світі, маючи цілісний, реалістичний погляд на життя, відкритість новому досвіду, безпосередність та природність життєвих переживань, готовність чинити нові смисли свого існування, вміти адаптувати їх під вимоги у складних життєвих ситуаціях, з метою вирішення власних екзистенційних проблем та укріплення екзистенційних ресурсів.

За допомогою якісного аналізу встановлено, що для групи осіб із високим рівнем психологічного благополуччя, провідними ресурсами виступають: «сенс», «свобода»; задіяними ресурсами є: «віра», «прийняття». Дані ресурси надають особистості підтримувати силу свого «Я», можливість відчувати впевненість у собі, бути життєво активними, оптимістичними до власного майбутнього, успішно взаємодіяти з оточуючими, вміти адекватно керувати своєю поведінкою.

Для осіб із низьким рівнем психологічного благополуччя, ресурсами, що допомагають утриматись «на плову», позбавлятися переживань власної недовіри до оточуючих, не задоволеності собою, своїм становищем, є: «милосердя», «свобода», «прийняття». Водночас, втрата ресурсів «сенсу» та «віри» спонукає молодь до схильності все ускладнювати, уявляти можливі невдачі та нещастя, проявляючи гіперстурбованість відносно майбутнього, що, у свою чергу, приводить до переживання психологічної напруги і засмученості, почуття безсилля і безпорадності.

Перспективним видається дослідження життєвої задоволеності, що дасть можливість додатково зрозуміти, за рахунок яких чинників досягається рівень психологічного благополуччя людини.

Ключові слова: особистість, благополуччя, психологічне благополуччя, екзистенційні ресурси, студенти.

Hanna Serhiyivna Wenger, Candidate of Psychological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Psychiatry, Medical and Special Psychology, State institution of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky, <https://orcid.org/0000-0003-3485-594X>,

Kargina Natalya Viktorivna candidate of psychological sciences, State institution of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky, <https://orcid.org/0000-0002-6314-7822>

RELATIONSHIP BETWEEN INDICATORS OF EXISTENTIAL RESOURCES AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF PERSONALITY IN YOUTH STUDENTS

Abstract. At the current stage of the development of society, the problem of psychological well-being of a person acquires special relevance. In conditions when the socio-political and economic situation of the development of society is quite mobile and changeable, and the information flow provides timely information about all its positive and, more often, negative trends, psychological science is increasingly paying attention to the well-being of each individual person and the disclosure of factors her psychological well-being, this is especially relevant now, during the war.

Psychological well-being is considered as a complex mental education that manifests itself in the experience of meaningful fulfillment and value of life, a feeling of satisfaction with life and oneself, the achievement of actual motives and needs of the individual in the perspective of a socially significant goal, and a positive assessment of one's own existence.

The psychological well-being of a person consists in the opposition of two motives - development and stability. A person makes a choice in favor of one of the motives. Using some opportunities, she thereby refuses others. A painful condition

occurs when a person cannot make this choice and the struggle of motives intensifies. The surrounding world is full of disagreements and disharmony. Psychological distress begins with attempts to hide from this disharmony. A psychologically healthy person, on the contrary, is ready to move forward, balancing on the edge of his own instability.

The empirical study was conducted at the South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky. 83 students of both sexes aged 17-22, majoring in Psychology, took part in the study.

To study psychological well-being, the author's method "Research of psychological well-being of the individual" (DPBO), authored by N.V. Kargina, was used to study the probability of connections between the indicators being studied and the specifics of the manifestation of existential resources in people who have different levels of psychological well-being. We used the test-questionnaire "Test-questionnaire for the diagnosis of existential resources of the personality" (ERO), authors I.V. Brynza, O.Yu. Ryazantsev.

Preliminary correlation analysis confirmed the presence of significant positive and negative relationships between the characteristics of existential resources and psychological well-being.

The theoretical analysis of the problem of psychological well-being made it possible to find out that in psychology there are many scientific approaches to the study of this phenomenon, which influenced its different interpretation, understanding and disclosure of the essence. From the standpoint of existential-humanistic approach, psychological well-being is considered as one of the fundamental bases of personal development and growth, as a positive resource, as one of the criteria of personal maturity.

Therefore, modern psychology in the treatment of psychological well-being begins to move from the format of deep, intrapersonal phenomenology to the ever-increasing connection of a person's well-being with his openness and self-realization in the surrounding world, and then a direct correlation of a person's psychological well-being with the general context of life well-being. The concept of wisdom is developed as a certain level of mental maturity of a person, which is manifested in the ability to solve life's problems. It is believed that the very emergence of the existential direction is the answer of psychology to the most urgent problems of our time.

The completeness of the understanding of psychological well-being is subjective and is defined as the existential experience of a person in relation to his own life, which is connected with such everyday concepts as happiness, a happy life, and satisfaction.

Summarizing the data allowed us to determine that young people experience psychological well-being associated with personal growth, awareness of their place in this world, having a holistic, realistic view of life, openness to new experiences, immediacy and naturalness of life experiences, readiness to make new meanings of

their existence, to be able to adapt them to the requirements in difficult life situations, in order to solve one's own existential problems and strengthen existential resources.

With the help of qualitative analysis, it was established that for a group of people with a high level of psychological well-being, the leading resources are: "meaning", "freedom"; the resources involved are: "belief", "acceptance". These resources enable the individual to maintain the strength of his "I", the opportunity to feel self-confidence, to be vitally active, optimistic about his own future, to successfully interact with others, to be able to adequately manage his behavior.

For people with a low level of psychological well-being, resources that help to stay "on the pilaf", to get rid of the feelings of one's own mistrust of others, dissatisfaction with oneself, one's situation, are: "mercy", "freedom", "acceptance". At the same time, the loss of the resources of "meaning" and "faith" prompts young people to tend to complicate everything, to imagine possible failures and misfortunes, showing hyper-concern about the future, which, in turn, leads to experiencing psychological tension and upset, a feeling of powerlessness and helplessness.

The study of life satisfaction seems to be promising, which will provide an opportunity to further understand, due to which factors the level of psychological well-being of a person is achieved.

Keywords: personality, well-being, psychological well-being, existential resources, students.

Постановка проблеми. Протягом усієї історії розвитку психологічної науки наскрізною темою, яка охоплює різні галузі психології, залишається проблема психологічного благополуччя людини, особливо ця проблема має значення сьогодні, у цей складний для нас, українців, час. Різні підходи пропонують своє трактування змісту даного феномену, що відповідає як базовим уявленням про нього, так і соціальним установкам часу. Розуміння психологічного благополуччя на ранніх етапах розвитку психології багато в чому збігається з поняттям психологічного здоров'я і визначається відсутністю несприятливої симптоматики.

Суб'єктивне самовідчуття цілісності і осмисленості суб'єктом свого буття позначається в екзистенційно-гуманістичній психології поняттям «психологічне благополуччя» (N. Bradburn, E. Diener, C. Ryff). Серед авторів, що займалися теоретичною розробкою питання психологічного благополуччя в екзистенційному ракурсі, можна виділити праці Дж. Б'юдженіаля, В. Франкла, А. Маслоу, Р. Мея, К. Роджерса, К. Ясперса та ін.

Компонентами благополучного та позитивного життєвого функціонування згідно екзистенційного підходу виступають постійний розвиток та конструктивне перетворення особистості, самореалізація, здорові та відкриті міжособистісні стосунки, відкритість до переживань, наявність сенсу життя,

розуміння внутрішньої свободи та відповідальності за свій життєвий вибір. Зустріч людини з базовими екзистенційними даностями та супроводжуваними їх переживаннями, необхідна для повного розкриття можливостей особистості, через набуття особистісного сенсу і его-ідентичності, відбувається поворот у відносинах до себе, інших людей і до світу в цілому. Відносини особистості тут переплітаються з почуттям відповідальності, що, в традиції екзистенціальної психології, означає усвідомлення творіння власного «Я», своєї долі, життєвих неприємностей, почуттів, а також своїх страждань, якщо вони мають місце. Віра в майбутнє, в себе, в ідею, надії дозволяють подолати несприятливі обставини в сьогоденні, а позитивне ставлення до свого минулого робить позитивний вплив на психологічне благополуччя загалом. Отже, щоб бути по-справжньому психологічно благополучною й здоровою, людина повинна навчитися відповідати на своєчасні екзистенційні «виклики» життя, знаходячи в собі сили боротися з труднощами, бути відповідальною за власний життєвий вибір, вірити в себе та свої сили.

У континуумі життєвого середовища психологічне благополуччя підпорядковується таким інтегральним критеріям: цілесмисловій орієнтації й актуалізованим потребам, життєвій позиції, екзистенційній сповненості, рефлексивній оцінці життєвого середовища, соціальній упорядкованості та гармонізації міжособистісних відносин і взаємодій. Отже, як зауважує, Ю. М. Швалб, психологічне благополуччя особистості в континуумі життєвого середовища має розглядатися в контексті виокремлення його зовнішніх і внутрішніх компонентів [2, с. 13–14]. Внутрішній компонент психологічного благополуччя представлений смисловим складником (смисловим світом людини, екзистенційним компонентом), а зовнішній – поведінковим та діяльнісним (поведінковим і діяльнісним світами), як зазначає академік С. Д. Максименко [1, с. 175–176].

Відомий представник екзистенціальної філософії та психології В. Франкл психологічне благополуччя співвідносив із поняттям «екзистенціальна сповненість» [3]. Під екзистенціальною сповненістю розуміємо таке благополуччя, яке пов'язане з повнотою екзистенції людини, її потенціалу. Повнота екзистенції людини постає як внутрішня узгодженість, суб'єктивна задоволеність собою, гармонійне самовідношення. Екзистенціальний сенс указує на співмірність власних цінностей із вимогами та пропозиціями зовнішнього світу, що дає змогу коригувати власні потреби й інтереси з обставинами, що розгортаються. Розвинена персональність та екзистенційність допомагають людині перебувати в діалогічних відносинах із життєвим контекстом.

Прямо чи опосередковано екзистенційна філософія торкається проблематики психологічного благополуччя. Адже зовнішній, предметний світ ця філософія розглядає як «відчужене буття» людської екзистенції. Цей безособовий світ, керований фатальними законами природи та історії, заперечує

будь-яку свободу волі і прагне поглинути і розчинити в собі екзистенцію. Саме тут протікає повсякденне існування індивідуума, для життя в цьому світі і призначений розум. Про справжнє ж, екзистенціальне буття людини нагадують нерозумні емоційні стани - несвідомий і безпричинний «страх» (С. К'єркегор, М. Хайдеггер), «тривога» і «смуток» (Жан-Поль Сартр), «нудьга» (Альбер Камю). Загалом екзистенціальну філософію вирізняє настрій високої тривожності, а іноді й трагічності (С. К'єркегор, Жан-Поль Сартр, М. Хайдеггер), що свідчить про специфіку поглядів прихильників даної течії на феномен психологічного благополуччя.

Отже, психологічне благополуччя людини полягає в протидії двох мотивів – розвитку та стабільності. Особа робить вибір на користь одного з мотивів. Використовуючи одні можливості, вона тим самим відмовляється від інших. Хворобливий стан виникає в разі, якщо людина не може здійснити цей вибір і боротьба мотивів загострюється. Навколишній світ наповнений розбіжностями, дисгармонією. Психологічне неблагополуччя починається зі спроб сховатися від цієї дисгармонії. Психологічно благополучна людина, навпаки, готова рухатися вперед, балансуючи на вістрі власної нестабільності.

Мета статті. Висвітлити результати теоретико-емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення зв'язків між показниками екзистенційних ресурсів та психологічним благополуччям.

Виклад основного матеріалу. Екзистенційні ресурси особистості як систему взаємопов'язаних компонентів, з-поміж яких ключовими є: свобода, сенс, милосердя, прийняття, віра та ін. Саме ці компоненти виявляються в переживанні психологічного благополуччя та зумовлюють його укріплення. Певне поєднання цих складових відображає індивідуально-психологічну специфіку екзистенційних ресурсів особистості з різним рівнем психологічного благополуччя.

Система складових екзистенційних ресурсів тісно пов'язана із представленими у свідомості людини цінностями, сенсами, потребами, а також само ставленням та властивостями особистості, які, у свою чергу, розглядаються як джерела екзистенційних ресурсів.

Змістовно екзистенційні ресурси розкриваються у суб'єктивній позиції особистості відносно екзистенційних даностей, з-поміж яких ключовими є: свобода, сенс, милосердя, прийняття, віра та ін. Під час зіткнення людини з критичними ситуаціями або кризовими явищами саме ці позиції, що є складовими екзистенційних ресурсів, забезпечують можливість їх подолання. Система складових свідомості людини цінностями, сенсами та потребами, а також із самоставленням та властивостями особистості, які, у свою чергу, розглядаються як джерела екзистенційних ресурсів.

Психологічне благополуччя розглядається як складне психічне утворення, яке проявляється у переживанні змістовної наповненості та цінності життя, відчутті задоволення життям та собою, досягненні актуальних мотивів

і потреб особистості у перспективі соціально-значущої мети та позитивній оцінці власного існування.

Приступаючи до емпіричного дослідження ми припустили, що існують зв'язки між показниками психологічного благополуччя та екзистенційними ресурсами.

Емпіричне дослідження проводилось у Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К.Д. Ушинського. В дослідженні взяли участь 83 студенти обох статей у віці 17-22 роки, спеціальності «Психологія».

Для вивчення психологічного благополуччя використовувалась авторська методика «Дослідження психологічного благополуччя особистості» (ДПБО), авторка Каргіна Н.В., для дослідження ймовірності зв'язків між показниками, що вивчаються та специфіку прояву екзистенційних ресурсів у осіб, які мають різні рівні психологічного благополуччя, ми використали тест-опитувальник «Тест-опитувальник діагностики екзистенційних ресурсів особистості» (ЕРО), автори І.В. Бринза, О.Ю. Рязанцева.

Попередньо проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність значущих додатних та від'ємних зв'язків між характеристиками екзистенційних ресурсів та психологічним благополуччям.

Якісний аналіз результатів психологічного благополуччя, що досліджується дозволив встановити дві групи осіб із максимальними та мінімальними значеннями психологічного благополуччя.

До першої групи, особи із високим рівнем психологічного благополуччя потрапило 12 осіб. До другої групи, особи із низьким рівнем психологічного благополуччя потрапило 11 осіб.

Профілі прояву екзистенційних ресурсів особистості, в групах, що аналізуються зображено на рис. 1.

Візуальний аналіз профілів та розрахунки t-критерію Стьюдента надали нам можливість встановити наступні факти. Показники екзистенційних ресурсів студентів, які мають низький рівень психологічного благополуччя практично всі, за винятком ресурсу «милосердя», розташовані в площині нижче середньої лінії ряду, що свідчить про недостатню їх вираженість. І, навпаки, в групі студентів, які мають високий рівень психологічного благополуччя, показники екзистенційних ресурсів в площині вище середньої лінії ряду, що засвідчує високу виразність кожного ресурсу, що аналізується.

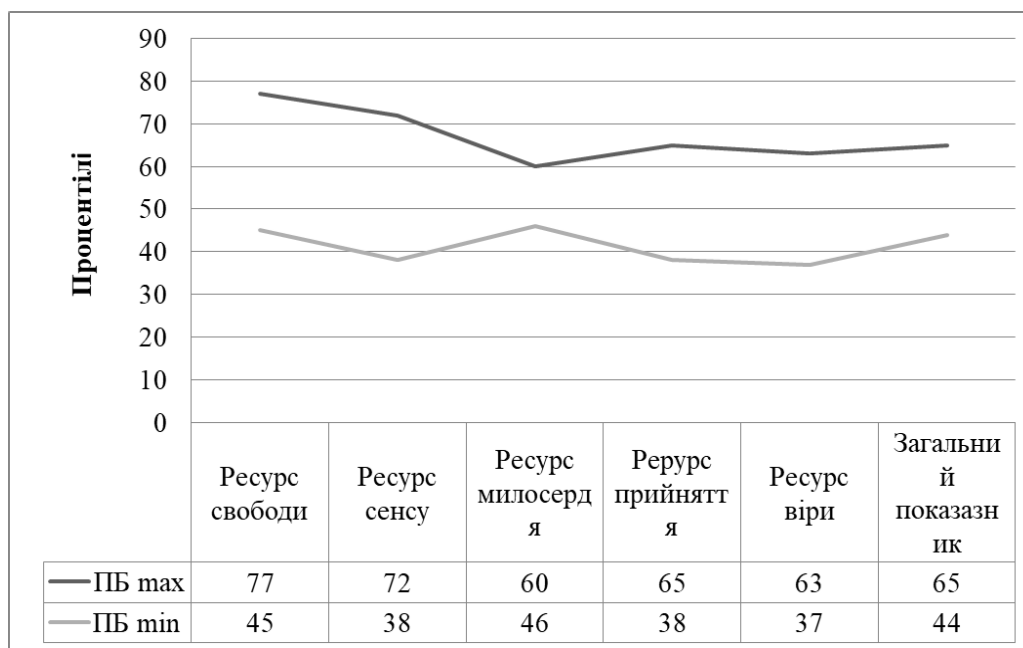

Рис. 1. Профілі прояву екзистенційних ресурсів особистості в групах досліджуваних з високим та низьким рівнем психологічного благополуччя

Для осіб із високим рівнем психологічного благополуччя, провідними ресурсами є: «сенс», «свобода», задіяними ресурсами є: «милосердя», «свобода», «прийняття». Дані ресурси надають особистості підтримувати силу свого «Я», можливість відчувати впевненість в собі, бути активними, оптимістичними до власного майбутнього, успішно взаємодіяти з оточуючими, адекватно керувати своєю поведінкою.

Для осіб із низьким рівнем психологічного благополуччя, ресурсами, що допомагають утриматися «на плаву», позбавлятися переживань недовіри до оточуючих, не задоволеності собою, власним становищем, є: «милосердя», «свобода», «прийняття». У осіб із низьким рівнем психологічного благополуччя, які раніше були накладені на сприйняття об'єктивного світу, руйнуються, і втрата «сенсу» та «віри» спонукає молодь до схильності все ускладнювати, уявляти можливі невдачі та нещастя, проявляти гіперстурбованість відносно свого майбутнього, що, у свою чергу, приводить до переживання психологічної напруги і засмученості, почуття безсилля та безпорадності.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми психологічного благополуччя дозволив з'ясувати, що у психології існує багато наукових підходів у дослідженні даного феномену, що вплинуло на різне її тлумачення, розуміння та розкриття сутності. З позиції екзистенційно-гуманістичного підходу, психологічне благополуччя розглядається як одна з фундаментальних основ особистісного розвитку та зростання, як позитивний ресурс, як один із критеріїв особистісної зрілості.

Отже, сучасна психологія в трактуванні психологічного благополуччя починає переходити від формату глибинної, інтраперсональної феноменології

до все більшого зв'язку благополуччя людини з її відкритістю і самореалізацією в навколишньому світі і далі прямого співвіднесення психологічного благополуччя людини із загальним контекстом життєвого благополуччя. Розробляється поняття мудрості як певного рівня душевної зрілості людини, що виявляється в здатності вирішення життєвих проблем. Вважається, що саме виникнення екзистенціального напрямку є відповіддю психології на найнагальніші проблеми нашого часу.

Повнота розуміння психологічного благополуччя суб'єктивна і визначається як екзистенціальне переживання людиною відношення до власного життя, що пов'язане з такими буденними поняттями, як щастя, щасливе життя, задоволеність.

Узагальнення даних дозволило нам визначити, що у молоді переживання психологічного благополуччя, пов'язане з особистісним зростанням, усвідомленням місця в цьому світі, маючи цілісний, реалістичний погляд на життя, відкритість новому досвіду, безпосередність та природність життєвих переживань, готовність чинити нові смисли свого існування, вміти адаптувати їх під вимоги у складних життєвих ситуаціях, з метою вирішення власних екзистенційних проблем та укріплення екзистенційних ресурсів.

За допомогою якісного аналізу встановлено, що для групи осіб із високим рівнем психологічного благополуччя, провідними ресурсами виступають: «сене», «свобода»; задіяними ресурсами є: «віра», «прийняття». Дані ресурси надають особистості підтримувати силу свого «Я», можливість відчувати впевненість у собі, бути життєво активними, оптимістичними до власного майбутнього, успішно взаємодіяти з оточуючими, вміти адекватно керувати своєю поведінкою.

Для осіб із низьким рівнем психологічного благополуччя, ресурсами, що допомагають утриматись «на плову», позбавлятися переживань власної недовіри до оточуючих, не задоволеності собою, своїм становищем, є: «милосердя», «свобода», «прийняття». Водночас, втрата ресурсів «сенсу» та «віри» спонукає молодь до схильності все ускладнювати, уявляти можливі невдачі та нещастя, проявляючи гіперстурбованість відносно майбутнього, що, у свою чергу, приводить до переживання психологічної напруги і засмученості, почуття безсилля і безпорадності.

Перспективним видається дослідження життєвої задоволеності, що дасть можливість додатково зрозуміти, за рахунок яких чинників досягається рівень психологічного благополуччя людини.

Література

1. Максименко, С. Д., Максименко, К. С., Папуча, М. В. (2007). Психологія особистості: Підручник. Київ: ТОВ «КММ». 296 с.
2. Соціально-психологічні засади становлення екологічно орієнтованого способу життя особистості (2015): Монографія. Ю. Швалб, О. Вернік, О. Вовчик-Блакитна, О. Рудоміно-Дусятська та ін.; Ю. Швалб (Ред.). Київ: Пед. думка. 216 с.
3. Франкл, В. (2000). Воля к смыслу = The will to meaning. М: Апрель Пресс; ЭКСМО-Пресс, 2000. 97 с.

References

1. Maksymenko, S. D., Maksymenko, K. S., Papucha, M. V. (2007). *Psykhologhiia osobystosti: Pidruchnyk* [Psychology of personality]. Kyiv: TOV «KMM», 296 p. [in Ukrainian].
2. Shvalb, Yu., Vernik, O., Vovchyk-Blakytina, O., Rudomino-Dusiatska O. et al. (2015) *Sotsialno-psykhologichni zasady stanovlennia ekolohichno oriientovanoho sposobu zhyttia osobystosti* [Socio-psychological principles of the formation of the environmentally oriented way of life of the individual]. Yu. Shvalba (Ed.). Kyiv: Pedahohichna dumka, 216 p. [in Ukrainian].
3. Frankl, V. (2000). *Volia k smislu* [The will to meaning]. M.: Aprel Press; ЭКСМО-Press. 97 p. [in Russian].